

precej časa preživel v Indoneziji in na Kitajskem. Popotovanja je opisal v več knjigah, ki so bile v Evropi zelo priljubljene in so vzbujale domišljijo takratnih Evropejcev. Prevedli so jih v številne jezike.

INDIJA

V Indijo, kjer so hindujci in muslimani od 8. stoletja dalje živeli v sporu, je okoli leta 1000 vdrla turška vojska. Sledilo je pesto let nemirov. V tem času so v Indiji razvili intenzivno pridobivanje vodnega riža. Postopek za gojenje se je iz Indije razširil v jugovzhodno Azijo in na Kitajsko.

V 16. stoletju je nastal mogočni **mogulski imperij**.

Veliki voditelj Akbar (kar pomeni Veliki) je združil skoraj vso Indijo. Spodbujal je versko svobodo in sodelovanje med muslimani in hindujci. Ko se je Indija širila, so Indijci spoznavali kulturo drugih ljudstev. Akbar je podpiral kulturo in v Indiji so se razcveteli umetnost (predvsem okraševanje knjig), pesništvo in arhitektura. V času mogulskega imperija je Indija tudi tehnično napredovala. Mogulski vladarji so gradili ceste in prekope.

»Nekateri naši poglavarji trdijo, da vsa zemlja pripada nam, ampak Veliki duh pravi drugače. Povedal mi je, da zemlja pripada Njemu, da si noben človek ne more lastiti zemlje in da naj ne pozabim tega povedati belim ljudem.«

(izjava indijanskega poglavarja, ki ni razumel, zakaj belci v 19. stoletju zahtevajo ameriško zemljo zase)

Raznolika plemena v Severni Ameriki

Ostankov, ki bi pričali o prvih kulturah v Severni in Južni Ameriki, je zelo malo. Vemo pa, da so izoblikovali zapleteno družbo in imeli dobro razvito trgovino.

Ljudstva, ki so živela **ob morskem obali** Tihega oceana, so živela od ribolova. Nekatera so v kanujih lovila celo kite.

V notranjih, bolj **suhih predelih** Severne Amerike so začeli obdelovati polja. Zemljo so namakali in pridelovali koruzo, fižol in buče. Na območju današnje Arizone so plemena živela v velikih zgradbah iz kamna in na soncu sušenih opek ob skalnih stenah. Del zgradbe je bil izdolben v notranjost skalne gmote.

Plemena ameriških staroselcev v Severni Ameriki

Pojasni, kako je bil način življenja ameriških staroselcev odvisen od naravnih razmer.

Ameriški staroselci, živeči na **gozdnatih območjih na vzhodu**, so se med seboj večkrat spopadali za ozemlje. V ta namen so sklepali tudi zavezništva. Najmočnejše so ustvarili Irokezi na območju Velikih jezer.

Vzhodno od reke Mississippi so živela ljudstva, ki so bila znana po gradnji ogromnih gomil, ki so bile napolnjene s skalami in bakrenimi izdelki. V središču naselja je bila 30 metrov visoka piramida, na vrhu katere je bilo leseno svetišče. Za potovanje so uporabljali reki Mississippi in Ohio.

Piramida iz majevskega mesta Chichen Itza, posvečena kačjemu bogu Kukulcanu

V čem se majevske piramide razlikujejo od egiptovskih?

Kljub razlikam lahko med plemeni staroselcev v Severni Ameriki opazimo podobnosti:

- povezovala jih je trgovina,
- niso poznali konjev, mul in kolesa,
- vsa plemena so verjela, da so v naravi različni duhovi; nekatera ljudstva so poznala Velikega duha, ki naj bi bil nad vsemi,
- z duhovi so se pogovarjali v različnih obredih in sredi vasi postavljali ogromne **toteme**,
- zanje je bila zelo pomembna usklajenost z naravo.

Razvite civilizacije v Srednji in Južni Ameriki

MAJI

Na jugu Mehike in v tropskih predelih Srednje Amerike so živeli **Maji**.

Majevsko civilizacijo so sestavljale neodvisne **mestne države** pod vodstvom kraljev, ki so imeli božanski status:

- **Mesta** so bila središča trgovine in verskega življenja.
- V mestih so gradili piramide, templje, palače in postavljali kamnite kipe, posvečene bogovom in pomembnim voditeljem.
- Okrog mestnega središča je živelo več deset tisoč ljudi. Arheologi so našli ostanke približno petdeset mest, ki so jih zgradili Maji.

Majevska mesta so bila med seboj povezana zaradi vojaških in trgovskih razlogov. Trgovala so s soljo, perjem, školjkami, medom, žadom ... V okolici mest so pridelovali koruzo, fižol in buče. Polja so pridobivali s požiganjem gozdov in z izsuševanjem močvirij. Gradili so terase in polja tudi namakali.

Imeli so **različne družbene skupine**. Plemeniti razred so bili duhovniki in vojaški poveljniki. V srednji razred so sodili trgovci, učenjaki in umetniki, v spodnjega pa kmetje, ki so bili najštevilnejši.

Maji so verjeli v **veliko bogov**. Poznali so boga koruze, dežja, smrti, vojne ... Bogovi so bili lahko zlobni ali dobri, včasih pa oboje hkrati. Bogovom so darovali hrano, rože in kadila. Včasih so žrtvovali tudi ljudi, največkrat ujetnike.

Maji so razvili najnaprednejšo **pisavo** v Severni Ameriki. Sestavljalo jo je okrog osemsto znakov, med katerimi so nekateri predstavljali celotne besede, drugi pa samo zloge. Zapisovali so pomembne zgodovinske dogodke. Simbole so vrezovali v kamen ali zapisovali v posebne knjige, ki so bile narejene iz lubja.

Maji so datum zapisali tako, da so pike ponazarjale številke od 1 do 4, elipsa pa 5. Za ničlo so uporabili simbol školjke. Maji so uporabljali dvajsetiški sistem.

Primerjaj majevske in rimske številke.

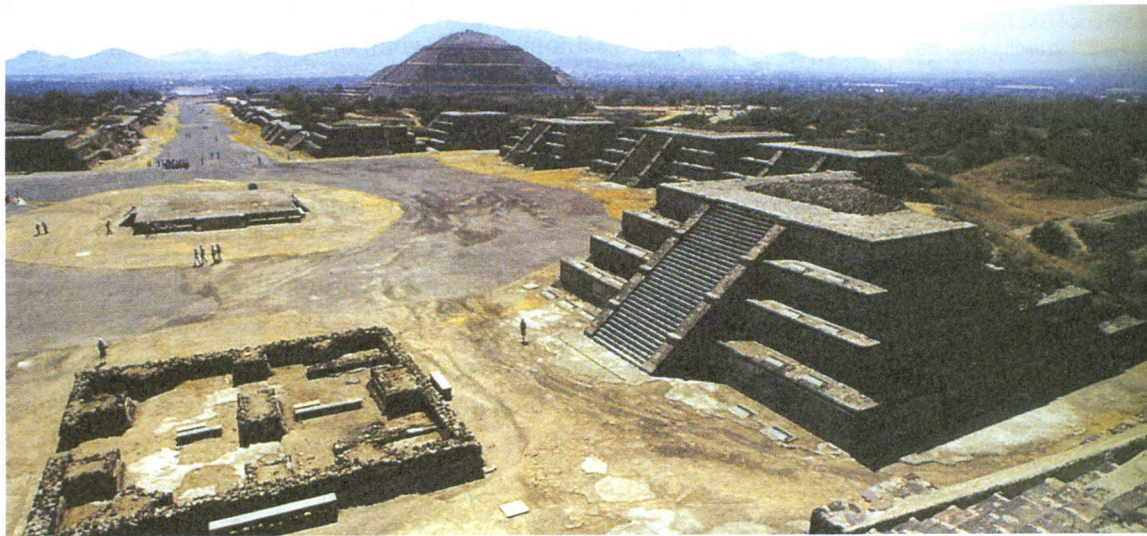
ALI VEŠ?

- Da so Maji poznali igro z žogo (imenovano tlačli), ki spominja na današnji nogomet; kapetana zmagovalnega moštva so največkrat darovali bogovom,
- da so bile do začetka 20. stoletja majevske piramide najvišje stavbe v Ameriki,
- da Maji niso poznali denarja, ampak so kot plačilno sredstvo uporabljali zrna kakava,
- da je podoba pernate kače danes v državnem grbu Gvatemale, tudi denarna enota te države se imenuje quetzal.

Maji so razvili **matematiko** in **astronomijo**:

- v matematiki so prvi uvedli ničlo;
- čas naj bi na ramenih nosili bogovi; ob koncu dneva, meseca ali leta je eden od bogov breme odložil, ob začetku ga je drugi pobral. Če je dan nosil dobri bog, je bil dan srečen, sicer pa nesrečen;
- majevski verski koledar je imel dvajset mesecev, vsak je imel trinajst dni. Majevski astronomi so izračunali, da ima leto 365,2420 dneva, kar je za manj kot tri minute drugače od današnjih izračunov.

Zaton majevske kulture je še danes zavil v skrivnost. V poznem 9. stoletju so Maji zaradi neznanega razloga zapustili večino mest. Posamezne majevske državnice na Jukatanu so obstajale še do prihoda Špancev. Majevski dosežki pa so utonili v pozabo in bili odkriti šele v 19. stoletju.

Kulturna podoba neevropskih ljudstev

Quetzalcoatl, toltéški bog miru in stvarnik (na sliki). Upodobljen je kot pernata kača. Bil je simbol smrti in vnovičnega rojstva, enačili so ga tudi s planetom Venero.

Ulica smrti v azteškem Teotihuacanu (na sliki), v ozadju piramida boga sonca. **Kakšne stavbe so prevladovale v mestu?**

AZTEKI

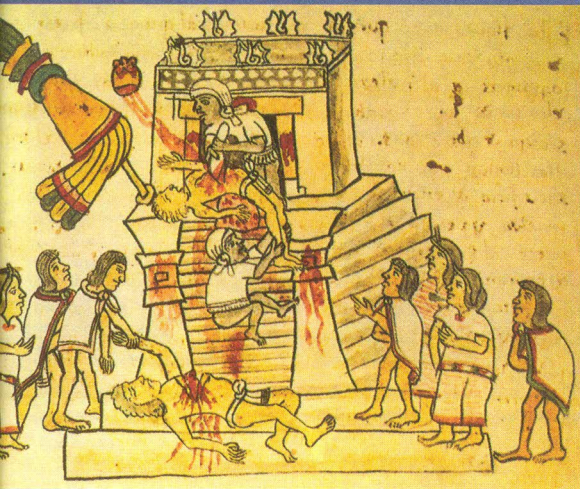
Na Mehiški planoti so v 1. stoletju po Kr. prebivalci mesta **Teotihuacan** razvili prvo visoko kulturo. Ustanovili so mestno državo na severovzhodnem obrobju današnjega Ciudad de Mexica. Mesto je postalo pomembno trgovsko središče, nato pa je sredi 8. stoletja opustelo. V 10. stoletju so na Mehiški planoti zagospodarili **Tolteki**. Častili so boga vojne, ki je po verovanju za uspeh v vojni zahteval človeške žrtve, zato so se stalno bojevali. V 13. stoletju je njihova moč oslabela.

Okrog leta 1200 so na Mehiško planoto prišli Azteki, ki so tu ustvarili največjo državo v vsej Srednji Ameriki.

List iz azteškega rokopisa (na sliki), ki določa dajatve podjarmljenih mest. Davke so Azteki pobirali v zlatu, koruzi, kakavu, bombažu, žadu ... **Katere dajatve je od mest zahteval kralj?**

Sredi 15. stoletja so nadzorovali celotno območje osrednje Mehike. Na otoku v jezeru Texcoco so postavili svojo prestolnico, **Tenochtitlan**. Okrog glavnega mesta je bil obroč manjših mest. Palače,

Azteki so verjeli, da bi sonce padlo z neba in uničilo vse življenje, če bogu sonca ne bi darovali sveže krvi. Boga sonca so mirili s tisoči žrtev, največkrat vojnih ujetnikov.

svetišča, trgi in območja, kjer so živeli, so med seboj povezali s številnimi cestami in širokimi avenijami. Do središča mesta so bili speljani številni prekopi in kanali, po katerih so lahko trgovci pripeljali blago. V mestu je bil zgrajen tudi izredno učinkovit sistem akvaduktov, ki je zagotavljal svežo pitno vodo.

Azteška moč je temeljila na vojaških osvojitvah in pobiranju davkov od zasedenih ozemelj.

Najpomembnejšo vlogo v državi je imel **vladar**, ki je imel popolno oblast. Občasno se je posvetoval z vojaškimi poveljniki, ki so skupaj z državnimi uradniki in svečeniki sestavljali **plemstvo**. Trgovci, vojaki, umetniki in kmetje so sodili med ljudstvo. Najnižji sloj so bili **sužnji**, ki so opravljali najrazličnejša dela. Večinoma so bili vojni ujetniki ali so izviral iz nepokornih vasi.

Pomembno mesto v azteškem življenju je imela **vera**. V prestolnici je bilo na stotine svetišč in drugih stavb, posvečenih bogovom. Svečeniki so tem za njihovo naklonjenost mestu in državi dajali bogate darove in izvajali obredne plese.

Na začetku 16. stoletja je vladar postal Montezuma II. Azteško državo so za časa njegove vladavine pretresali **številni nemiri**. Ko so nekaj let pozneje prišli Španci, je bilo azteško kraljestvo zaradi notranjih nemirov že oslABLJENO.

INKI

Visoko v perujskih Andih, v rodovitni dolini okoli mesta Cuzco, je v 13. stoletju začela nastajati država, ki so ji vladali **Inki**.

V 15. stoletju je inkovska država obsegala že ves Peru, na začetku 16. stoletja pa je nadzirala že 4000 km dolgo ozemlje ob Tihem oceanu,

Skrivnostno inkovsko mesto Machu Picchu (na sliki), ki so ga odkrili šele leta 1912. Čemu je bilo namenjeno, ostaja neznano. **Kako je bilo mogoče, da so to mesto odkrili tako pozno?**

od današnjega Ekvadorja na severu do Argentine in Čila na jugu. Svojo državo so Inki imenovali Imperij štirih strani sveta. Inki so ozemlje pridobili z vojaškimi pohodi ali so se jim ljudstva prostovoljno pridružila.

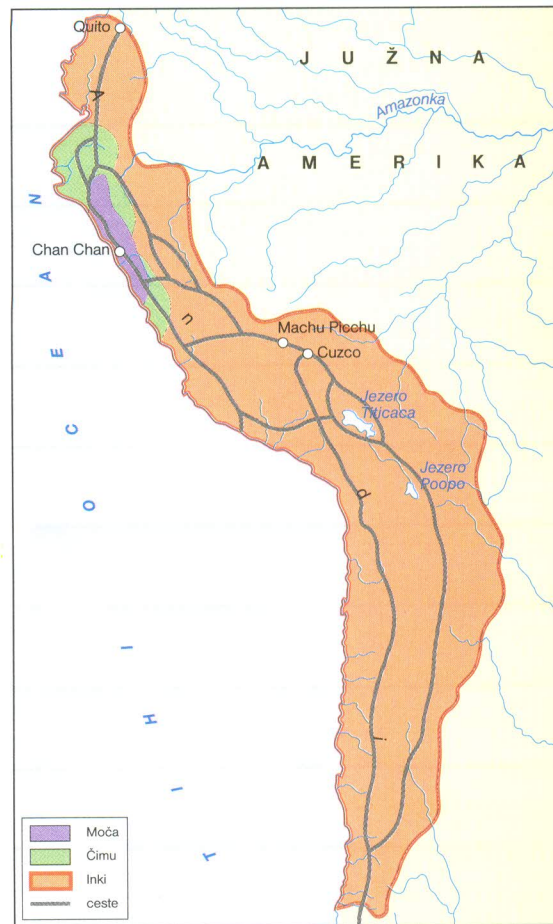
Inkovska država je bila **dobro organizirana**:

- Zaradi lažjega nadzora so zgradili obsežno cestno omrežje, ki je povezovalo posamezne predele imperija.
- Državo so razdelili na manjše province z glavnimi mesti.
- Poenotili so davke v vsej državi, pri tem so uporabljali decimalni sistem. Uvedli so poseben davek – mito (podoben evropski tlaki).
- Enotnost v državi so ustvarili tudi z uvedbo enotnega uradnega jezika (kečujščino) in šolami.

Središče inkovske države je bila prestolnica **Cuzco**, kjer so bile številne palače, svetišča, parki, trgi. V mestu so bile široke ceste, hiše so bile grajene iz kamna. Čeprav niso poznali ne železa ne kolesa, so bili Inki odlični graditelji, saj so njihove zgradbe prestale številne potrese na tem območju. Bili so tudi zelo uspešni kmetovalci, gojili so koruzo, andsko pšenico in krompir.

Tudi za Inke je bila **vera** izrednega pomena. Častili so bogove, naravne duhove, luno, zvezde in grom. Najpomembnejša bogova sta bila stvarnik (Virakoča) in sončni bog (predstavljal ga je kralj). Inki so bogovom žrtvovali predvsem živali. Najsvetejše mesto je bil Sončev tempelj v Cuzcu, ki je bil bogato okrašen z zlatom in dragimi kamni.

V 16. stoletju je bil inkovski imperij **na vrhuncu svoje moči**. Po smrti kralja Huyana Capaca je v državi izbruhnila državljanska vojna med njegovima sinovoma. Zmagal je Atahualpa, ki je bil tudi poslednji inkovski vladar.

Južnoameriške kulture

Poimenuj mesta, ki so bila vključena v inkovski imperij.

ALI VEŠ?

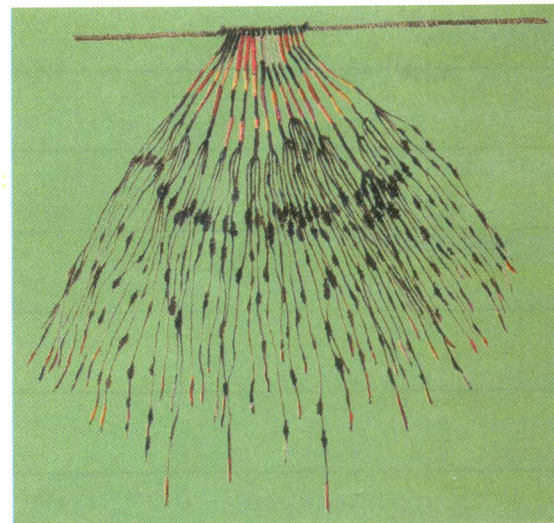
- da so Azteke sprva imenovali Mexica,
- da navadni smrtniki niso smeli gledati azteškega vladarja; če so zakon prekršili, jih je lahko doletela celo smrtna kazen,
- da je beseda »inka« prvotno označevala vladarsko rodbino,
- da so vse ceste v inkovski državi vodile v prestolnico Cuzco,
- da kljub visoki stopnji razvoja Inki nikoli niso razvili pisave,
- da so Inki v svoji državi zgradili več kot 22.000 km cest.

PONOVIMO

1. Kaj je bilo značilno za tehnološki razvoj na Kitajskem?
2. V čem je bil pomen mongolskega imperija?
3. Zakaj majevsko civilizacijo štejemo med zelo razvite?
4. Zakaj je bila inkovska država kljub svoji velikosti enotna?

PREMISLI

1. Zakaj lahko Kitajsko v zgodnjem in visokem srednjem veku imenujemo najbolj razvita dežela?

Kipu (na sliki) je Inkom nadomeščal pisavo. To je zapleten sistem raznobarnih vrvic in vozlov, s katerim so zapisovali vse informacije.

POJMI

GOMILA – velika grobnica

AVENIJA – široka mestna ulica

AKVEDUKT – vodovod

KAN – naziv za voditelja države v Mongoliji